

PARAPATICS ANDREA 2018. *Nyelvjárástani munkafüzet*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
SÁNDOR KLÁRA 2014. *Határtalan nyelv*. SZAK Kiadó, Bicske.

SINKOVICS BALÁZS
Szegedi Tudományegyetem

„Rozmaringot ültettem cserépbe”. Pesti János válogatott írásából*

Szerk. SCHMELCZER POHÁNKA ÉVA. Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécs, 2022. 400 lap

A szerzői válogatás zömében másodközléseket, kisebb részben kéziratban maradt írásokat tartalmaz, és szerkezetében is tükröződő témaköreivel lényegében felöleli a teljes életmű sokszínű vonulatát. Ekként ugyan részleges, ám magának a szerencsés válogatásnak köszönhetően mégis hiteles összképet nyújt a tudós tanár szorgos és termékeny munkásságának egészéről, sokoldalúan rétegzett gazdag kutatói teljesítményéről. A gyűjtés és szerkesztés munkálataiban igencsak jártas szerző tehát nyilvánvalóan tapasztalatait kamatoztathatta még abban is, hogy saját írásait is sikerült ezúttal ilyen „életműkötetbe” rendeznie. A folklór ihlette kötet címéhez a bevezető záró gondolat szerzői értelmezése adja meg a találó indoklást: „E ténykedésem során »rozmaringot ültettem cserépbe« ... Észre kellett vennem, hogy növényeim felélték a cserépben levő talaj erejét, azaz átültetésre szorulnak. Összegyűjtve, könyvben közzé téve talán életképesek maradnak, és hasznosabban segíthetik a nyelvészeti kutatásokat” (Rögös életutam tanulságairól, 12).

A könyv élén (az Előszó fejezetben) – az imént idézett visszatekintésen kívül – négy írás is olvasható, amelyek nem a szerző tollából származnak. DICSŐ LÁSZLÓ polgármester a szülőfaluából eredő gyökerek, a máig élő alsómocsoládi kötődés helyi eredményeiről ír. KISS JENŐ akadémikus méltató szavai elismeréssel szólnak e válogatott írásokon túl PESTI JÁNOS egész nyelvészeti munkásságáról. VÖRÖS OTTÓ nyelvész kolléga lektori ajánlása kiemeli, hogy a könyv sokrétű tartalma fejezetes tagolódásában is kiválóan tükrözi, milyen témakörökkel foglalkozott tudományos pályafutása során a szerző. SCHMELCZER POHÁNKA ÉVA történész Pesti János gyűjtőútjai a Hegyháton, a Völgységben, Hegyföldön, Mecsek-alján, Pécsen és a Zengőalján című (de még az Ormánságra és egyéb baranyai terepekre is kitérő) interjúja a helynév- és nyelvjáráskutató közelgő 85. születésnapjára készülve íródott.

A kötet válogatott tanulmányainak sorát a Névтан fejezet nyitja, amely egyes hely- és családnevek eredeztetése mellett átfogóbb írásokat is tartalmaz a földrajzi nevekről (Földrajzi neveink *alsó-, felső-* (~ *al-, fel-*) helyzetviszonyító elemei; A pécsi utcanév-kutatás története) és a személynevekről (Korlátok és lehetőségek a becézésben; Újabb jelenségek a családok személynévhasználatában).

A második témakör, a Dialektológia fejezete hasonlóképpen kínál részben szűkebb nyelvjárási egységek (Alsómocsolád és Boda) jellegzetességeit bemutató írásokat és egyes tájszavakat érintő témákat (pl. *rebeteges, érdömlös, tételöm, csudákozik, csiribiri, téncörög*), illetve a frazeológiából vett példákat (*kiesik a pikszisből; vén/öreg, mint az országút*), részben pedig tágabb összefüggéseket feszegető kérdéseket (Állandóság és megújulás

* A kötet ünnepélyes bemutatójára 2022. november 15-én, Pécsen, a helyi Tudásközpontban került sor.

(dinamizmus) a nyelvjárási frazémákban; Az énekléstől a sírásig: a *dudol* ~ *dudul* és a *tutul* tájszavak összefüggéseiről; A váratlan felismerések szerepéről).

A Nyelvtörténet fejezetet két tanulmány képviseli. Az ÖMS *kyniuhad* szaváról írott kéziratban a tájszavak bizonyító erejére (ez esetben a *kinyuvad* idevágó jelentésére) és saját szövegszerkezeti elemzésre támaszkodó újszerű értelmezés – az egyetemeken is tanított olvasatoknak a kérdéses szöveghelyen bátran ellentmondva – meggyőzően érvel a ’fullad(ozik)’ jelentés mellett. A *borhűtő* szavunkról és Vörösmarty Mihály aforizmáiról című közlemény szintén gondos adatolással és egyben olvasmányosan tárja elénk egy sokak számára már feledésbe merült sajátos edény tárgyi néprajzi képét a maga nyelvi és irodalmi vonatkozásaival.

A válogatás ezzel már át is vezet a Néprajz fejezetbe, amely színes palettával szolgál a népszokások, a régi életmód, a népi hitvilág, a hiedelmek, a népi ételek, a népi gyógymódot világból. A helytörténeti érdekű baranyai eredetmondák mellett itt terjedelmével is kiemelkedik Az emberiesítés (antropomorfizmus) a folklórban és a költészetben című kéziratot tanulmány, amelyben a szerző sokoldalú tájékozottságának újabb ékes bizonyítékát láthatjuk.

Ezen a ponton is gördülékeny átmenettel következik a Helytörténet – honismeret – közművelődés fejezet baranyai, illetve pécsi témákkal, többnyire névtani kapcsolódásokkal. Közülük két írás egyben tudománytörténeti áttekintést is nyújt: A helytörténet-honismeret a pécsi nyelvészek munkásságában; Nyelvjáráskutatók ünneplése Baranyában.

A Nyelvművelés fejezete önmagában is számos hosszabb-rövidebb közleményt ölel föl igen változatos tematikával, alapvetően jelentéstani, alaktani és mondattani megközelítésben. Közöttük sajátos szint jelenít meg a családi nyelvművelés programját meghirdető három írás és két további – terjedelmesebb kifejtettsége révén és a hagyományos nyelvművelésen jóval túlmutatva, a pszicholingvisztika, illetve az általános nyelvészet egy-egy alapkérdését feszegetve is külön hangsúlyt nyerő – tanulmány: Helen Keller és Anne Sallivan példája; Motivált és motiválatlan szavak a magyar nyelvben.

Voltaképpen az előző fejezet egyenes folytatásaként következnek az anyanyelvi nevelés keretében is illeszkedő Beszédnevelés – beszédképzés, Olvasás- és írástanítás és Helyesírás tanítás fejezetek. Mindháromban olvashatunk áttekintő igényű, idevágó szakirodalmi olvasmányok bizonyos téziseinek továbbgondolásáról tanúskodó és gyakorlatias közleményeket egyaránt.

A meglepetés erejével hatott rám a Szövegszerkesztés – szövegelemzés fejezet, mint-hogy korábban kevésbé ismertem a szerző szövegközpontú műértelmezéseit, szépirodalmi elemzéseit. Az érintett műnemek (a líra és az epika) több műfaja is szerepel itt a tárgyalat műalkotások újszerű megközelítésében, de többségben vannak a versek.

A kötet válogatott anyagát a Tudománytörténet – nyelvtörténet fejezet zárja, amelyben a szerző emléket állít néhány tudós előd (PESTY FIGYES), illetve kolléga (ÖRDÖG FERENC és SZABÓ JÓZSEF) munkásságának, és beszámol baranyai megemlékezésekről (a kákicsi KISS GÉZA több helyszínes évfordulás ünnepségeiről és ZENTAI JÁNOS kémesi szobrának felavatásáról).

A könyv befejező részében olvasható a Válogatás Pesti János munkáiból, amely 1963-tól 2022-ig adatolja a kis híján 60 éves életmű megjelent és kéziratban maradt közleményeit, valamint látható egy fényképválogatás is a könyvben említett helyekről és a szerző megjelent könyveinek címlapjáról.

A könyv egészében tehát kirajzolódnak PESTI JÁNOS sokszínű munkásságának különféle számai, s jól követhető az is, ahogyan ezek bizonyos pontokon összefonódnak, hiszen

a szerző gyűjtő és feldolgozó munkája során gyakorta szembesülhetett azzal, hogy például a névtani, nyelvjárási, néprajzi és helytörténeti kutatás óhatatlanul találkozik, érintkezésbe és átfedésbe kerül. Hasonlóképpen kapcsolódnak egymáshoz az alkalmazott nyelvészet itt érintett szakterületei is – jellemzően eleve tudományközi összefüggéseik által is. A válogatott kötet nemcsak a nyelvész kollégáknak szolgál szakmai újdonságokkal, hanem – közérthető nyelvezetének és olvasmányos stílusának, számos esetben eleve ismeretterjesztő szándékának köszönhetően – a laikus érdeklődők számára is rendkívül hasznos kiadvány. Ennek kiváltképpen kedvez a bőséges válogatás tematikai és terjedelmi változatossága is.

SZŰCS TIBOR
Pécsi Tudományegyetem

Balázi József Attila – Kiss Gábor, Jókai-enciklopédia

Szavak, kifejezések magyarázata és személyek, földrajzi helyek, történelmi események bemutatása

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2020. 880 lap.

A Tinta Könyvkiadó A magyar nyelv kézikönyvei című jól ismert sorozatának 32. köteteként újabb összefoglaló művet tett le az olvasók elé. A Jókai-enciklopédia címéből kiviláglik, hogy elsősorban a Jókai-életmű iránt már érdeklődőknek szánták a szerkesztők – BALÁZI JÓZSEF ATTILA és KISS GÁBOR – az enciklopédikus igénnyel összeállított kézikönyvet, de nem titkolt céljuk az egykor széles körben olvasott regények, kisregények népszerűsítése, új olvasók megnyerése is.

A kötet jól illeszkedik a nagyobb terjedelmű, a nyelvészethez kapcsolódó, illetve a magyar nyelv szavait, kifejezéseit különböző szempontok alapján rendszerező egynyelvű szótárak, enciklopédiák közé. Időszerűsége megkérdőjelezhetetlen, nemcsak azért, mert közeledik Jókai születésének bicentenáriuma, és sorra jelennek meg a Jókaival foglalkozó tanulmánykötetek, valamint a legjobb, legérdekesebb, legolvasmányosabb írásokból válogatott novelláskötetek, hanem azért is, mert egyre többen ébrednek rá, hogy Jókait érdemes olvasni, ami kiderül az egyes olvasmányokhoz kapcsolódó kommentekből a különböző internetes fórumokon (pl. moly.hu).

A Jókai-enciklopédia borítóján olvashatjuk, hogy „Jókai Mórnak a regényei nemzeti műveltségünk kincsei”. Akik ezzel tisztában vannak, próbálnak tenni azért, hogy ez a kincs ne maradjon kiaknázatlan a mai és az újabb nemzedékek számára sem. Jókai már az általános iskolától kezdve tananyag, sőt kötelező irodalom. Az irodalomtörténészek és a magyartanárok között folyik a vita, hogy ez valójában mit jelent és mit kellene jelentenie. Az irodalomtörténészek az utóbbi években egyre többet foglalkoznak Jókaival, sőt a Jókai-olvasók nevelésével is. Saját korában – mai szemmel nézve – Jókai igazi celeb volt itthon és külföldön egyaránt, igaz, nem számított ifjúsági írónak. Az angol Viktória királynő és Erzsébet magyar királyné (Sissi) is lelkes olvasói közé tartozott. A tárca formában megjelenő regényei a mai televíziós napi sorozatokat helyettesítették (vö. HANSÁGI 2021).

Ma mindenki elismeri ugyan, hogy Jókai Mór alapvetően irodalmunk óriása, de nem vagyunk vele tisztában, hogy mennyire az. Nem túlzás azt állítani, hogy ma is a magyar